

A MAGYAR AGRÁRPROBLÉMA

EZERNYOLCSZÁZNEGYVENNYOLC hazánknak nem csupán alkotmányában jelent nagy változást, hanem gazdasági szervezetében is. A jobbágyfelszabadítás közjogi jelentősége semmivel sem nagyobb annak gazdasági horderejénél. Ez takarította el a középkori gazdasági szervezet alapját képező úgynevezett agráralkotmány utolsó maradványait és a szélesre nyíló úton diadalmasan vonult be a kapitalizmus a mezőgazdaságba. Ettől az időtől kezdve tulajdonképpen állandóan kísért az agrárprobléma. A kiegyezést megelőző idők ismételt ínséges esztendei, a hetvenes évek hitelválságai, a nyolcvanas és kilencvenes években a tengerentúli államok versenyének hatása, a jelen század elején a tőzsdei határidő üzlet ellen és a mezőgazdasági vámvédelem érdekében folytatott küzdelmek jelzik, hogy mezőgazdaságunknak hol egyik, hol másik, de valamelyik létérdekéért folytonosan küzdenie kellett. Természetes tehát, hogy ma, amikor gazdasági rendszerünknek egyensúlyát az ország feldarabolása alapjaiban meg-ingatta, amikor az egész világgazdaság és benne az ipar is egy nagy válság következményeit szenvedti, a problémák fokozott mértékben jelentkeznek és hogy akkor, mikor maradék országunkban a mezőgazdaság nemzetgazdasági jelentősége emelkedett, a kérdésnek nemzeti fontossága is megnőtt.

Tulajdonképpen azonban nem is magyar agrárproblémáról, hanem az agrárproblémáról kell beszélnünk. Kisebb vagy nagyobb mértékben szenved ebben minden ország mezőgazdasága, nem véve ki a szerencsés Amerikát sem. Ha ennek az általános krízisnek okát keressük, megtaláljuk a következő kimutatásban.

A római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet szerint volt az egész világon:

	<i>a kivitel</i>	<i>a tényleg kivitt</i>	<i>a felesleg- ként meg- maradt</i>
	<i>búza millió méterdeciméterben</i>		
1925/26-ban	218	185	33
1926/27-ben	279	226	53
1927/28-ban	276	216	60
1928/29-ben (becslés szerint)	320	230	90

Noha tehát a kivitel bár nem rohamosan, állandóan nő, állandóan nagyobbodik a felesleg is, melyre nem akad fogyasztó. A jövőben sem számíthatunk másra hosszú ideig. Elsősorban azért, mert a háború óta különösen erősen jelentkezik az úgynevezett autarkiaira való törekvés, melynél fogva az államok arra törekszenek, hogy mindennel a

belföldi termelés lássa d a lakosságot. Főképpen iparkodnak erre a legfontosabb élelmiszerek tekintetében és azért semmiféle erőfeszítést és áldozatot nem sajnálnak mezőgazdaságuk termelőképességének emelése érdekében. Amily mértékben ez sikerül, abban a mértékben szűkül a mezőgazdasági kivitelből élő országok piaca. Az eredmények pedig néha egyenesen meglepők. Így például Ausztria 1919 óta búza-termését 1.4 millió métermázsáról 2.2 millióra, rozstermését 23 millióról 5.1 millióra fokozta. Nem kevésbé törekszenek a mezőgazdaság fejlesztésére azok az államok, melyek a mezőgazdaságból élnek. Ennek következménye a terméshozamok növekedése világszerte.

A prognózis ilyenformán egyfelől állandóan csökkenő beviteli lehetőségeket, másfelől állandóan növekvő kiviteli feleslegeket jelez. E jóslást a fenti statisztika adatai ugyan csak a búzára nézve támogatják, de semmi okunk sincs, hogy ne állítsuk ugyanezt a többi fontos mezőgazdasági termékekre vonatkozólag is. Azonban még akkor is, ha a kérdés ily mértékben csak a búza tekintetében fenyeget, döntő jelentőségű a mezőgazdaságra nézve általában, nemcsak azért, mert a búza a főtermény, hanem a földművelés organikus természeténél fogva is. A mi sörgyáraink a konjunktúra megváltozásával egy-kettőre részben a cukorka és konzerv gyártására tértek át. A gazda azonban nem mehet át egyszerűen a búza helyett például lentermelésre, mert üzemét nem képes gazdaságosan fenntartani egész gazdaságával meghatározott arányban álló területnek búzával való bevetése nélkül. Ez a terület ma aránylag nagy és kérdés, hogy az idők folyamán lehet-e egyáltalában olyan üzemszert kieszelni, melyben a búza (vagy rozs, melyek e tekintetben egyremennek) nem lesz ennyire alapvető.

Kétségtelen, hogy nemcsak a mezőgazdaságnak, hanem az egész világgazdaságnak érdeke volna, hogy a mezőgazdasági terményekben a fenyegető túltermelés megszűnjék. Ha, mint láttuk, a termelés csökkenése nem valószínű, vajjon vannak-e kilátásai a fogyasztás emelkedésének? Itt különösen kettőről lehet szó. Az egyik, hogy a föld lakosságának az a körülbelül felényi része, mely ma kenyérmagvakat nem vagy nem főtáplálékként fogyaszt (Ázsia), erre fokozottabb mértékben tér át. Vannak élettantudósok, kik azt állítják, hogy a fehér ember kultúrája összefügg táplálkozásával. Ha ez igaz, akkor lehetnek kilátások, hogy a fehér ember kultúrájának hódítása új gabonafogyasztó tömegeket is fog hódítani. De a világfogyasztást azáltal is lehetne emelni, ha a jelenleg is elsősorban kenyérből élő, nem mezőgazdasági rétegek (a munkásság) jövedelmi viszonyai és ezzel fogyasztóképesége emelkednének. Ez a lehetőség sokkal közelebbi kilátásokkal kecsegtet, mert hiszen nem kell hozzá más, mint a munkabérek és fizetések emelése.

Az agrárprobléma gyökere tehát ma a termelés és fogyasztás viszonyának kedvezőtlen alakulásában van. Hiszen különben nem kellene a vezető mezőgazdasági államoknak: Kanadának, Egyesült-Államoknak, Új-Seelandnak is késhegyig menő harcot folytatni a kiviteli piacokért és nem kellene olyan, a termelési ágak egymáshoz való aránya tekintetében viszonylag kiegyensúlyozott államban, mint Németország is, a gazdáknak a belföldi piac biztosságáért állandóan küszködniük. Természetes azonban, hogy akuttá a probléma azokban

az államokban válik, melyek mezőgazdasági kivitelre vannak utalva oly mértékben, hogy ez alkotja nemzeti gazdálkodásuknak alapját.

Ezek közé tartozik a mi szerencsétlen hazánk is. Mai földrajzi alakjában annyira mezőgazdasági jellegű, hogy akár tetszik, akár nem, a mezőgazdasági kivitel esélyeire kell alapítania minden egyes nemzet gazdasági évének számvetését. Még ha el is ismerjük bizonyos fokú iparfejlesztés jogosultságát, alapvető jelentőségűvé az utóbbi termelési ág nem válhat, míg vasunk, kőolajunk, kaucsukunk stb. nem lesz. Mezőgazdasági államok ebben a tekintetben is hátrányosabb helyzetben vannak. Fejlett iparú államok mocsaras területek lecsapolásával, tengeröblök eltöltésével (Hollandia), sivatagok öntözhetővé tételével, hegyoldalak lehordásával és humusszal való beszórásával (Olaszország) és a technikának más csodás műveleteivel a termőterületet bámulatos módon kiterjesztették és annak termelőképességét nagy mértékben fokozták.

Agrárállam számára tehát csakugyan a föld az, melyen élnie és hálnia kell. Iparállamnak van lehetősége, hogy mezőgazdaságának, habár esetleg erőltetett fejlesztésével csökkentse a behozatalt. Ha egyszer termőföldet tudott varázsolni a termékedeken területek helyébe, ezek állandóan, háború és blokád esetén is fognak teremni. De az olyan állam, melytől a természet az ipari nyersanyagokat megtagadta, minden áldozat árán való iparfejlesztéssel sem fogja tudni magát függetleníteni a külföldtől; a függést béke idején az ipari termelés és esetleges ipari kivitel növekvésével párhuzamosan növekvő nyersanyagbehozatal, háború idején pedig a külföldi nyersanyag elmaradás és az ipar megbénulása jelzi. Röviden: az autarkiára való törekvés több kilátással kecsegtet az ipari, mint az egyoldalú mezőgazdasági államnál.

Ez Magyarország mai csonka állapotának tragikuma. Azzal szoktuk vigasztalni magunkat, hogy megmaradt gyönyörűséges termőföldünk. Ez igaz, de ne felejtjük el, hogy alig van a világon még egy állam, melynek annyira ne volna semmije ezen kívül, mint nekünk. Hogy csak néhány példát említsünk: Finnország erdei, Hollandia gyarmati kincsei, Dánia rendkívül kedvező fekvése — két nagy iparállam, Anglia és Németország szomszédsága — mindenütt valami, ami kisebb-nagyobb mértékben kiegészíti az ország agrárjelleget; nálunk mindez hiányzik. Ezt a körülményt nem igen szokták hangsúlyozni, pedig annak alapvető jelentősége van mai gazdasági helyzetünk megértésénél.

Nem egészen pontos, ha azt mondjuk, hogy semmink sincs. Köztudomás szerint a dunántúli bauxittelepek rendkívül gazdagok. Az alumíniumipar volna tehát az, melyet úgy lehetne kifejleszteni, hogy a gyökere is hazai talajba nyúljon. Ennek ellenére — és itt nem lehet egy keserű mosolyt elfojtani — a nagy iparfejlesztés és a tagadhatatlanul megállapítható nagy iparfejlődés során semmi erőfeszítést nem látunk abban az irányban, hogy a bauxitból itthon váljék alumínium, hanem ellenkezőleg, egyenlőre csak exportálunk.

Ma tehát ez a kevés is olyan, mintha nem volna. A föld és annak termékei: ebből keh itt mindenednek megélnie. Háromnegyedrészen ebből vásárolunk a külföldön, nemcsak fogyasztásra szánt ipari cikke-

ket, hanem azokat a nyersanyagokat és gépeket is, melyekkel az ipar a munkásságnak kenyeret tud adni. Ha nincs mezőgazdasági kivitel, nincs fejlődés sem a mezőgazdaságban, sem az iparban, sem — idővel — kulturális téren. Hiszen gyönyörű dolog volna, ha igaza volna Kornfeld Móric bárónak, aki azt állította egy ebben a Szemlében megjelent cikkében, hogy Magyarországon a mezőgazdaságnak akkor fog jól menni, ha az iparnak jól megy. Az időbeli egybeesést nem vitatja senki. Az a kérdés, hogy a javulás melyiken kezdődhet. És ez nálunk a mezőgazdaság. Senki sem volna boldogabb a magyar gazdánál, ha olyan ipart lehetne teremteni, mely nagy keresletet támasztana jól fizetett munkásság után és ezáltal a népességnek olyan szaporodását idézné elő, hogy idővel a mezőgazdaságnak itthon volna piaca mindenre és nem kellene a külföld kegyét keresnie. De erre számítani nem lehet és a kivitelre maradunk utalva.

A mezőgazdasági cikkekben világszerte mutatkozó túlkínálat kiélesíti a versenyt a felvevő piacokon az exportáló államok közt. Aki minőség és ár tekintetében megelőzi a többit, azé a fogyasztó kegye. Ez ma Magyarország közgazdaságpolitikájának alfája és ómegája. Amily mértékben sikerül mezőgazdaságunknak jobbat és olcsóbban juttatni a külföldre, abban a mértékben lesz jobb dolga itt gazdának is, iparosnak is, munkásnak is, mindenkinek. Ezért nagyon szerencsés fogalmazása agrárproblémánknak a versenytermelés jelszava. Hogy ennek érdekében mi a teendő, annak megvitatása nem tartozik ezúttal gondolatmenetünk keretébe. Ennek szempontjából itt csak a versenyképes ár kérdése nyomul előtérbe, mert mélyére tekintve a magyar agrárproblémának, ebben látjuk egyik szinte megoldhatatlan és rendkívül tragikus elágazását.

Mezőgazdasági termékeinknek versenyképes minőségét feltételezve, a kiviteli probléma az olcsó termelés kérdésére szűkül össze. Az olcsó termelés lehetősége pedig összefügg mindazokkal a bajokkal, melyek miatt a gazdák ma annyit panaszkodnak. Drága a hitel kamata, drága a gazdálkodáshoz szükséges iparcikk, magas az adó: ez a gazdapanaszok refrénje. Mind a hármat a termék árából kell kifizetni, tehát mind a három befolyással van a termelési költség magasságára. Ha a külföldi piac nem fizeti meg az ezekkel kalkulált árat, nincs kivitel. Ha tehát feltesszük a kérdést, hogy miért akadozik úgy a magyar mezőgazdasági kivitel az árak miatt, akkor a gazda joggal felel: mert magas a kamat, nagy az adó, drága az iparcikk. Legalább is részben joggal. Mert az iparos erre azt mondhatja neki: tessék racionálisabban termelni, vagyis intenzívebb munka és tőkebefektetéssel többet kihozni.

Nézzük meg ezt a tanácsot közelebbről. Mert a racionalitás más, mint az intenzitás; együtt járhat ezzel is, de együtt járhat az extenziással is. Sőt az utóbbi mindig kényelmesebb a gazdára nézve. Neki, ha nincs elég közgazdasági kötelességtudása, a nagyobb erőfeszítés helyett könnyebb azt tennie, hogy kevesebb befektetést eszközöl, tehát kevesebb hitelre van szüksége és egyszerűbb termelési ágakra vagy módokra tér át, tehát kevesebb iparcikket vesz. Közgazdaságilag ez bűn, de a közgazdaság is csak olyan emberi természettel számolhat,

amilyen az valóban. És ilyen törekvések csakugyan tapasztalhatók itt-ott gazdaoldalról az évek óta tartó és fokozódó válság hatása alatt. Nagyobb nemzeti szerencsétlenség nem érhetne bennünket, mintha mezőgazdaságunk fejlődése csakugyan ilyen irányt venne. Gazdaságilag talán előbb-utóbb ez is megoldaná a kérdést, mert hiszen az ipari fogyasztás és így a behozatal csökkenésével járna, de akkor mehetnénk vissza az őshazába, valahova Ázsia határára!

Marad tehát az intenzív racionalizálás, vagyis úgy növelni a tőke- és munkabefektetést, hogy a hozam aránylagosan is több legyen. A többtermelés a forradalmak után felkapott jelszavának is ez volt már a tulajdonképpeni értelme. A gazdaközönség, amennyire különböző rétegeinek szaktudása mellett képes volt, hallgatott is a tanácsra és az évről-évre emelkedő termés hozamok addig, míg kedvező volt a világpiaci konjunktúra, úgy látszott, meg is jutalmazták ezért. Mai helyzete azonban azt mutatja, hogy ez az út is zátonyra visz. Mégpedig azért, mert az intenzitás fokozása több tőke és több ipari eredetű termelési cikk befektetését, tehát nagyobb kamatterhet és beszerzési költséget jelent, vagyis emelkedő termelési költséget, melynek ellenében a hozam, úgy látszik, nem fokozódik annyira, hogy kiegyenlítené a termelvények árában most már huzamosabb idő óta tartó csökkenést.

Ennek következtében valamely más ponton kellene megkísérelni a termelési költség redukálását. Figyelmen kívül hagyva az olcsó állami kölcsönök kérdését, mely a tulajdonképpeni problémához nem tartozik, — bár fontos és egyszerismind igen nehezen megoldható feladata a magyar közgazdaságpolitikának — két utat látunk ebben az irányban. Az egyik az ipari cikkek olcsóbbátétele, a másik a munkaerőben való takarékoskodás.

Az előbbi ismét két módon volna lehetséges. Ha a belföldi ipar kapacitásának megfelelő és a mainál sokkal nagyobb árutömeget tudna itthon — nem pedig dumping árakon a külföldön — elhelyezni, a vállalatok rentabilitásának csökkenése nélkül és a védővámok fenntartása mellett is jelentékenyen olcsóbban adhatná cikkeit a fogyasztóközönségének, tehát elsősorban a mezőgazdaságnak. Feltéve természetesen, hogy a magyar ipari vállalkozások tulajdonosaiban megvan a kellő közgazdasági kötelességtudás, mely megakadályozná, hogy e kedvezőbb konjunktúrát fokozódó nyereség szerzésére használják fel. A felvevőképesebb piacot azonban csak a mezőgazdaság alkothatja. Már pedig éppen ez az, melynek helyzete olyan siralmas. Ipari cikkeinknek a termelés fokozása által való olcsóbbá tételét tehát csak úgy lehetne elérni, ha valamely csoda folytán a magyar ipar egyszerre a mainak sokszorosát jelentő árumennyiséggel és hangsúlyozzuk, nem dumping árakon, a külföldön tudna versenyképesen fellépni. Hogy azonban ez a mai helyzetben alig lehetséges, ez iránt nincsenek illúzióink.

Marad tehát a másik lehetőség, mely abban áll, hogy alaposan le kell szállítani az ipari védővámokat, le kell tömi a karteletet, hogy mi sem állja útját az olcsóbb külföldi iparcikk versenyének. Ez tudvalevőleg ma a gazdaközönség legsürgősebb kívánsága. Ennek követ-

kezménye a belföldi ipar visszafejlődése és munkanélküliség volna. Tehát ez olyan császárágás féle, melynek végső következményeit ma nehéz áttekinteni. Az agrárius felfogás és pedig a komoly és megdöntött is, címek ellenére követeli gazdaságpolitikánknak ebbe az irányba való igazodását. Ennek a cikknek azonban nem az a célja, hogy vitára hívja ki az ellenkező felfogást és azért elég rámutatni arra, hogy ez a politika is, gazdaságilag, sőt társadalmilag is, komoly meg-rázkódtatásokat okozna.

Nézzük tehát végül azt, hogy lehet-e takarékoskodnunk a mező-gazdaságban a munkaerővel. Sokszor utalnak arra, hogy mezőgazda-ságunk csakugyan túlpazarlóan bánik a munkával. A statisztika sem nálunk, sem más országban még nem mutatta ki pontosan a nemzeti munkának a különböző termelési ágakba fektetett mennyiségét. A mi céljainknak megfelelő összehasonlítási alapot nyerhetünk úgy, ha néhány, bennünket közelebről érdeklő országra nézve megállapítjuk a mezőgazdaságban foglalkoztatott kereső népesség viszonyát a szoro-sabb értelemben vett művelt területhez, amelyből tehát az erdőterüle-tet kihagyjuk. Ez az arányszám:

Németországban	0.37	Dániában	0.16
Franciaországban	0.25	Egyesült-Államokban	0.08
Hollandiában	0.29	Magyarországon	0.28

Vagyis ennyi mezőgazdasági kereső egyént kell eltartania egy-egy hektár földnek. Az összehasonlítást nem lehet egész pontosan venni, mert hiszen egyrészt a mezőgazdaság helyzete az illető ország köz-gazdaságában, másrészt az illető ország mezőgazdaságának jellege más és más munkamennyiséget bír el. Például Francia- és Német-ország mezőgazdasági szempontból beviteli államok és ezért aránylag magas arányszámuk nem okoz bajt mindaddig, amíg a védővámokkal olyan árakat tudnak biztosítani a mezőgazdaság termékei számára, mely a sok munkabért fedezni tudja. Bennünket jobban érdekelnek a mezőgazdasági kiviteli államok viszonyai, mert országunk ezekhez tartozik. Ilyen a többi fent felsorolt állam. Ezek közül csak Hollandia mezőgazdaságának kell annyi keresőt eltartania, mint Magyarorszá-gának. A másik kettőnek ellenben lényegesen kevesebbet. Hollandia kivitele azonban túlnyomólag olyan termékekből áll, melyek egyrészt sok munkát kívánnak, másrészt Magyarországra nézve tárgyaltalanok, mert azokban nem tudunk egyelőre versenytársa lenni. Marad tehát a másik két állam, melyek közül Dánia állati termékek és tojás, az Egyesült-Államok pedig szemes termények tekintetében versenytár-sunk. Az egyiknek mezőgazdasága aránylagosan kerek egyharmaddal, a másiké kerek kétharmaddal kevesebb embert tart el közvetlenül, mint a miénk.

Ez a körülmény arra mutat, hogy csakugyan lehetséges még nálunk a mezőgazdasági munka racionális átszervezésével alapos megtaka-rítást elérni és ezzel a termékek előállításí árát alaposan leszállítani. Évek munkájával egészen bizonyosan oly mértékben, hogy ezzel azoknak versenyképessége a kiviteli piacokon megszilárdulna. Ezzel szemben azonban ugyanilyen arányban szabadulna fel munkaerő a mezőgazdaságban, melyet más termelési ágak kellene foglalkoztatnia.

Az 1920 évi statisztika szerint Magyarországon 2,127.000 kereső volt a mezőgazdaságban foglalkoztatva; ha címek csak egynegyed része válnék feleslegessé ott, kereken ötszázezer keresőt kellene másutt, elsősorban az iparban átvenni. Ha pedig figyelembe vesszük, hogy ugyanazon évben az összes ipari keresők száma 682.000 volt és hogy Knob Sándor számítása szerint egész behozatalunk is mindössze 110.000 keresőt tart el,¹ tehát annak teljes megszűnése is csupán ennyi itthoni kereső foglalkoztatását tenné lehetővé, akkor egyszerre előttünk áll az a szomorú tény, hogy ennek az útnak követéséről szó sem lehet.

Íme, a magyar agrárprobléma a maga teljességében: kivitelnünk árbeli versenyképességének fokozása, akár az ipari termékek olcsóbbátétele, akár a mezőgazdaság racionalizálása útján akarjuk elérni, munkásfelesleget, munkanélküliséget és a legnehezebb szociális problémák egész sorát veti fel. Mivel pedig kivitelnélkül mezőgazdaságunk nem élhet meg, ez más szavakkal azt jelenti, hogy a magyar mezőgazdaság nem képes a magyar földművelő népet eltartani. Mivel továbbá gazdaságföldrajzi viszonyainknál fogva olyan fokú iparfejlesztés, mely a szükséges mezőgazdasági munkaredukciót kiegyenlíthetné, szintén nem lehetséges, — ehhez a mai ipar kétszeresére volna szükség, aminek valószínűségét talán az iparfejlesztés hívei sem fogják állítani — a tétel úgy is áll, hogy a magyar mezőgazdaság magában nem képes az országot eltartani. Sokan vagyunk ezen a kis területen, ez a borzalmas igazság. És így az agrárprobléma tragikus nemzeti probléma is.

A mezőgazdasági kiviteli államok közt Magyarországnak van a legsűrűbb lakossága: négyzetkilométerenként 91 lélek; ezzel szemben ugyanerre a területre esik

Bulgáriában	53	Spanyolországban	44
Dániában	78	SHS Államban	50
Esztországban	23	Egyesült-Államokban	15
Finnországban	9	Kanadában	1
Romániában	58	Argentínában	3

lélek. Ez az a tény, melybe közgazdaságpolitikánkban lépten-nyomon beleütközünk a nélkül, hogy észrevennők. Ez a tény, mely a fent körvonalazott agrárproblémában reánk mered.

A kép sötét, bár mégsem vigasztalan. Nem jelenti mindenekelőtt azt, hogy a magyar nemzet egy részének elvesztésére — kivándorlására — volna feltétlenül elítélve. Nem lehet ezúttal célunk, hogy a megoldás lehetőségeivel is részletesen foglalkozzunk. Ez külön és ennél hosszabb tanulmányt venne igénybe. Azzal mindenesetre legyünk tisztában, hogy ötletszerű javaslatokkal máról-holnapra a kérdést megoldani nem lehet. Sürgősen csak enyhítésről lehet szó. Az enyhítő rendszabályoknak pedig abból kell kiindulniok, hogy Magyarországon felesleg van munkaerőben abban a pillanatban, amint a termelés minden téren a versenyképesség által megkövetelt mértékben racionalizálódik. Arra kell tehát egyrészt törekedni, hogy sok munkát exportáljunk, másrészt, hogy azon a téren racionalizáljunk, ahol ezáltal aránylag kevés munka válik feleslegessé.

¹ Knob Sándor: Hány embert tartunk el külföldön ipari behozatalunkkal? Magyar Szemle II. k., 28 l.

Az iparfejlesztés hívei is arra hivatkoznak, hogy a magyar munka érdekében van szükség a minél nagyobb itthoni ipari termelésre, sőt ipari exportra. Azonban az olyan munka, mely a másik termelési ág, a mezőgazdaság termelési költségeit megdrágítja, — mint láttuk a vámok elkerülhetetlen volta és árdrágító hatása miatt — feltétlenül irracionális, mert nehezíti természetes exportágunknak, a mezőgazdaságnak esélyeit. A több munkával való racionalizált termelésre a mezőgazdaságban kell törekednünk, vagyis a szemtermelésről olyan ütemben és mértékben, amennyire ezt a mezőgazdaságnak különleges természete lehetővé teszi, áttérni azokra az ágakra, melyek sokkalta több munkaerőt tudnak felvenni, mint a szemtermelés és állattenyésztés; ilyen a kertészet, a gyümölcsstermelés, beleértve a szőlőt is, az ipari növények termelése stb. Az ipar súlypontját pedig a mezőgazdasági nyerstermékek feldolgozására kell áthelyezni. Ennek a két iránynak előmozdítására, ha kell, egyenes szubvencionálására semmiféle állami támogatást nem szabad sajnálni.

Ezenkívül racionalizálni kell az agrárkereskedelmet. Azokat a költségeket, melyekbe a termékeknek a termelőtől a fogyasztóhoz való juttatása kerül, megfelelő szervezéssel igen jelentékeny mértékben lehet szállítani; ez az átszervezés pedig a nemzet nagy tömegeihez arányítva igen kevés ember existenciájába fog kerülni, mert hiszen a nagy összegek ma is aránylag kevesek zsebében maradnak. Ha az értékesítési költségek csökkennek, akkor egyrészt a termelő kap többet, tehát kevesebb drága kölcsönű kamatra lesz utalva, másrészt a külföldi piacra kevesebb költséggel terhelve érkezik a magyar áru.

De racionalizálni kell az állami igazgatást is, hogy kevesebb adó nehezedjék a mezőgazdaságra és ezen a ponton se terhelje kivitelre szánt mezőgazdasági cikkeinket annyi holt súly.

Ezek olyan gondolatok, melyeknek exportunk javulásával való összefüggését nem igen szokás hangsúlyozni. Csak ezért tértünk ki ezekre, noha egyébként célunk csak az agrárprobléma bemutatása volt. Különösen azt akartuk feltárni, hogy agrárproblémánknak is, mint minden problémánknak tükrében Trianon réme vigyorog. Mindaddig, míg ebben a tekintetben változás nem következik be, önámításról, leplezésről, enyhítésről lehet szó, de gyökeres és tartós javulásról nem. Magyarország teljes gazdasági egészsége csak a régi határokkal térhet vissza, a nyelvhatár, az úgynevezett Rothermere-féle vonal csak enyhítést hozhat, mint ezt ebben a Szemlében már kimutattuk.¹ A mai védvamos és autarkiára törekvő világban egyoldalú államok nem, csak azok boldogulnak, melyeknél mindkét fő termelési ág előfeltételei legalább bizonyos fokig megvannak.

A magyar agrárproblémát és vele az egész magyar problémát is csak az fogja megoldani, ha mezőgazdaságunkat kiegészíthetjük az iparnak természettől adott és nem mesterséges fejlődésével és utóbbinak előfeltételeivel. Ehhez pedig csak egy vezethet: a gyökeres revízió.

IHRIG KÁROLY

¹ Ihrig Károly: Mit hozna vissza a Rothermere-vonal? Magyar Szemle k. 169 1.